

MEMORIALISTICA LUI GALA GALACTION¹

DE

CONSTANȚA BUZATU

Opera memorialistică a lui Gala Galaction alcătuiește o parte considerabilă a creației sale, configurind o personalitate complexă și contradictorie, interesantă, mai ales, prin originalitatea structurii ei lăuntrice¹.

Perspectiva oferită de masivul său *Jurnal*, apărut în trei volume, de amintirile așternute pe hîrtie la diverse răstimpuri, la care se adaugă și însemnările de călătorie, esle vastă, încadrind aproape toate etapele existenței. Singur jurnalul urmărește cronologic, cu unele intermitențe, firul vieții scriitorului de-a lungul și aproape sase decenii (1898—1955). Amintirile și notele de călătorie cuprind, la rîndul lor, date și aspecte inedite sau revin alteori, mai detaliați, asupra unor momente de predilecție. Fire interiorizată, inclinată de timpuriu spre meditație și reverie, traversind perioade de intens zbucium sufletește, Galaction va fi predispus, tocmai prin aceste condiții de ordin temperamental, spre confesiune. El simte nevoia de a se destăinui ca pe o necesitate organică, izvorită din intensitatea și bogăția unei vieți sufletești ce tinde, într-o anume modalitate, spre descătușare. Dialogul angajat în acest fel cu posteritatea, desfășurat într-o formă artistică remarcabilă, conturează pregnant profilul moral și spiritual al autorului.

Început în anii adolescenței, *Jurnalul* lui Galaction dezbată o multitudine de probleme și de aspecte ce caracterizează, de fapt, o epocă și un destin. Această configurație îl determină să fie, în același timp, conform realităților oglindite, roman de dragoste, jurnal de lectură și creație, proză de analiză și introspecție și cronică a timpului. Mediile cele mai diverse (Bucureștiul zgomot și trepidant, lașul calm și odihnitor al vestigilor istorice, Cernăuținul strâlăcind prin ordine și austereitate), tipurile umane care le populează, schițate în treacăt sau portretizate complex, tumultul vieții literare, tribulațiile de tot felul din sinul bisericii, manifestările artistice, de cultură sau evenimentele social-politice oferă o privire panoramică asupra unei societăți și ce-să trăiește frenetic istoria.

Realitățile traversate de scriitor, filtrate prin adîncă sa sensibilitate, sint comunicate afectiv. Vibrația sufletească, evidentă pe tot parcursul însemnărilor, dă acestora mai multă profunzime și vigoare.

Cele mai frumoase pagini ale *Jurnalului* sunt cuprinse în partea sa epistolară, oglindind inspirarea unei iubiri adolescențe. Conținutul scrisorilor adresate de tinărul Grigore Pîsculescu sorei Zoe (viitoarea sa soție) relevă evoluția sentimentului care începe printr-o caldă amicinție, presărată, pe parcurs, cu accente de duioșie fraternală, pentru a se transforma, în cele din urmă, într-o dragoste inflăcărată. Este, de fapt, prima iubire a tinereții, aceeași întotdeauna și prețuită prin modalitățile ei de exteriorizare, devenite aproape clișee: efuzioni lirice, scrisori parfumate, oferirea suviței de păr, schimbul de fotografii etc. În ciuda prolixității, a repetițiilor sau a tonului edulcorat din unele epistole, sentimentul erotic se vădește a fi de o mare sinceritate și profunzime.

Luate în totalitate, scrisorile rețin prin diversitatea lor tematică. Autorul vorbește despre sine și ai săi, despre meleagurile copilariei, își deapăñă impresiile asupra unor prieteni, colegi, profesori universitari, comentează diferite lecturi și cu o anume fanțezie opere de artă, își dezvă-

¹ G. Galaction, *Jurnal*, ediție îngrijită de Maria Galaction Tuculescu și Teodor Virgolici, prefată și note de T. Virgolici, vol. I—III, București, Minerva, 1973—1980.

Iuie munca asiduă de creație sau proiectele de viitor, relatează simple plimbări sau excursii, realizând frumoase tablouri peisagistice. Profilul spiritual al viitorului scriitor se încheagă treptat. Fire contemplativă, inclinată spre meditație și visare, el are, asemenea tatălui său, un suflet generos și cald, o mentalitate sănătoasă, lipsită de prejudecăți. Ii place învățatura în posida unor metode pedagogice învecinate, practicate de dascăli fără vocație și, pînă în cursul liceal, este un elev sîrguincios la toate. Treptat, dragostea pentru literatură, pasiunea lecturilor trece pe primul plan. Adolescentul devine „curtezan al muzeelor”, cultivă prietenia literară, patronind în casa sa o ambiianță de cenușă, angajeazău în confrății discuții pasionante, fără de numeroase proiecte și planuri de viitor. Însuflare de optimism, de elan juvenil, pare a se cunoaște foarte bine pe sine, deschîndu-și chiar și impulsurile lăuntrice divergente. Acestea din urmă se accentuează pînă la proporțiile unei crize și sfîrșesc prin a-i călăuzi pasul spre domeniul teologiei, fără a implica prin acest gest renegarea mai vechiilor sale vocații de literat.

Scriorile se disting printr-o inaltă ținută artistică. Epistolierul le lucrează cu migdală și, imbinînd dragostea cu talentul, desfășoară o adevarată muncă de creație. Artistul vădește infinite disponibilități. Evocări calde, episoade narrative pline de nerv, incintătoare tablouri de natură, portretizări memorabile, reverii străbătute de fiorul metafizic se succed armonios în maniera suplă a stilului epistolar. Tonul îndrăgostitului se caracterizează prin inflexioni variate (duosie, iustrare landră, gravitate, ardoare, umor săgalnic etc.) a căror alternanță dă conținutului savoare și prospetime. Toate valențele artistice ale prozatorului de mai înînzu se află condensate în aceste scrisori.

Ambianța literară a epocii se conturează pregnant în cuprinsul *Jurnalului*. Alături de adolescentul Pișculescu, o întreagă pleiadă de tineri inteligenți, energici, încerezători în destinul lor creator optează, la început de secol, pentru îspititoarea dar spinosă carieră scriitoricească. Ei ne apar ca un mănușchi de individualități (fapt care nu exclude apropierile sufletești), uniți printr-o puternică pasiune pentru arta cuvîntului. Unii sunt serărați pretempurii de vîtreia destiniului (Armand Sărengă, altii supravețuiesc în lupta cu vîcisinătinile existenței, dobîndind notorietate (Arghezi, Cocca). În sfîrșit, se mai distinge și categoria acelora care, asemenea blindului și discretului Demetrius, muncesc stăruitor în așteptarea unei consacrații care înînzeie. În același timp, predecesorii de elită ca T. Maiorescu, I. Slavici, Al. Vlahuță ilustrează și ultima lor ipostază cu o nobilă demnitate. Imaginea amplă și complexă a mișcării literare o întregescă o prodigioasă activitate publicistică, vîe, impetuosa, antrenind condeie pe căd de numeroase pe atât de inegale ca valoare. Unele periodice, cu atmosferă lor animată și orientarea proprie împriimată de mentorii prestigioși și colaboratorii talentați, vor constitui și peste ani obiectul unor melancolice evocări („*Adevărul literar*” de *allădată*, „*Viața românească*” etc.).

Aspectul legat de viața bisericăescă a timpului va fi, la rîndul lui, amplu, configurat. Criza mistică pe care o traversează Galaction în pragul adolescenței sfîrșește prin a-l îndrepta spre cariera ecclastică, fără a decide, însă, o abandonare totală a preocupărilor literare. Va urma o lungă perioadă de zbateri lăuntrice, de pendulari între extreame ale unui suflet căt se poate de terestru prin impulsurile sale și, în același timp, dornic de înălțare spre culmile spiritualității creștine. Astfel de tribulații fructuoase pe plan literar au traversat multe spirite de elită, ajungînd la soluții mai mult sau mai puțin diferite. Un Pascal, de pildă, sfîrșește în ascetism. Două secole mai tîrziu Paul Claudel se va baricada, la rîndul său, printr-o gesticulație ostentativă și categorică, într-un catolicism ardent, iar André Gide își află în mod surprinzător, înîștea la bătrînețe, tocmai în apostasia credinței. Mai apropiat de structura temperamentală a scriitorului Galaction, sub aspectul ei dualist, oscilant, pare, însă, a fi Julien Green, unul dintre reprezentanții de seamă ai romanului creștin din Franța. Spre deosebire de contemporanul său francez, la care conflictul dintre clanuri lăuntrice extreme (îndreptate concomitent spre senzualitate și spre spiritualitate), admirabil ilustrat pe plan romanesc, are un deznodămînt funest, prozatorul român împriimă operei sale semnificații tonice, inclinînd spre biruința vieții, a impulsurilor și legilor ei, mai presus de principiile și dogmele creștine. Popa Tonea, eroul nüvelei *De la noi la Clădova*, este un invins, sfîșiat și doborât sufletește tocmai de propria-i rezistență la cele mai elementare impulsuri vitale.

Ca unul dintre cei mai cultivați reprezentanți ai cinului clerical, scriitorul n-a acceptat niciodată îngustimea dogmatică a unor confrății. *Jurnalul* ni-l arată zbuciumindu-se, adesea, în incertitudini arghiziene, în efortul de a-și clarifica unele obscurități. Admite adevărul științelor pozitive, limitindu-l, odată cu Spencer, la un punct de unde începe incognoscibilul, misterul. Artistul și preotul conviețuiesc permanent, un serviciu divin este receptat mai întotdeauna prin latura sa spectaculoasă. Sunetele orgii, cîntecele corului, fastul și solemnitatea slujbelor din biserică romano-catolică la care asistă adeseori, fără prejudecăți, dau aripă reveriei. Fantezia iubitorului de frumos și fervoarea mistică merg mai întotdeauna înînă înînă.

Călăuzit în toate întreprinderile și acțiunile sale de bunăcireniță și omenie, preotul care a fost Galaction nu se sfiește să sanctioneze conventionalismul și ipocrizia, corupția, abuzurile de tot felul, meschinăria și alte vicii ale tagmei sale, constatațe în perioada cînd funcționa ca defensor ecclaziastic (portretul caricatural al preotului Dragomir). Nu de puține ori memorialistul descorește cu încîntare și oameni a căror etică corespunde aspirațiilor sale ca, de pildă, distinsul profesor cernăuțean Eusebiu Popovici.

O mare parte din paginile *Jurnalului* emană, ca un fluid fierbinte, compasiunea profundă în fața nenumărătelor drame umane. Acelumanitarism larg, democratic, de profunzime tolstoiană, care-l face pe scriitor să-și îmbrățișeze semenii indiferent de naționalitate și religie, își trage seva din amii copilăriei, petrecute între odrașele țărănilor și ale țiganilor. Mai tîrziu, bogătele lecturi umaniste îi consolidează această trăsătură morală, după cum asimilarea doctrinei creștine și apropierea de cercurile socialistice îl vor influența în același sens. În privința ultimelor două orientări, a căror incompatibilitate nu o sesizează, Galaction se apropie de un André Gide, de pildă, care, atras de comunism, îl identifică cu idealul evanghelic. Scriitorul român va îmbrățișa ambele ipostaze (socialist și creștin), poziție care-l determină să alunecă, adesea, în confuzii și incertitudini. Contactul direct și permanent al scriitorului de-a lungul vieții cu lumea celor oropsiti, ecurile lăuntrice trezite de noianul suferințelor omenești sunt transpuse în paginile *Jurnalului* cu o nerefinată vibrație afectivă. Scene și icoane ale mizeriei se perindă în culori mohorite. Lipsurile și nevoile stau scrise în trăsăturile răvășite ale feței (doica de la Oficiul de plasare), oamenii sint secerăți de boli (familia factorului poștal din Cernăuți), alții se sting neștiuți prin spitale.

Nici omul de la țară nu cunoaște o soartă mai bună. Îndrăgit de scriitor ca făcind parte din ambianța copilăriei, admirat pentru nesecatle sale comori spirituale, proiectat, asemenea confrăților sadovenieni de mai tîrziu, într-o lumină ușor mitologizantă, datorită capacitatății sale de a percepe ființa iainică a naturii (istoria groparului Grigorii), țărănu este adus de îndelungată să suferință dincolo de marginile răbdărilor, exteriorizindu-se năpraznic prin răscoalele din 1907. Scriitorul este un martor lucid și indurerat al evenimentelor, urmărinu-le, cu sufletul înflorat, în toată amploarea lor și aprobindu-le ca pe un legitim act justițiar. De pe această poziție el condamnă vehement sălbăticia represaliilor, înflerind, ca și Caragiale, farsa politică a împăcării celor două partide. Nu este singurul moment cînd scriitorul ia în derizuire situația politică fluctuantă, sistemul de guvernămînt defectuos, practicat de oameni inferesați doar de profitul personal, nepăsători față de situația iainică a țării, apăsală de foamete, secetă și de alte calamități. Imaginea vie, concretă a vieții social-politice a timpului se conturează din numeroase referințe închegate artistice de un povestitor talentat, intrerupt, conform împrejurărilor, de cugetător, moralist, pamphletar. Adevarările sint rostile răspicătilor, traversind, după caz, amărăciunea, indignarea frustră, ironia caustică, sarcasmul, accente care amintesc poziția publicistului militant, de orientare democratică.

Scriitorul trăiește în contextul epocii, vibrind la unison cu seismele ei! Impresionant se reflectă momentul apropierii celui de-al doilea război mondial, marcat de creșterea gradată a tensiunii lăuntrice, pe măsura evoluției situației politice interne și externe. Așteptarea febrilă, încărcată de neliniște, teamă, presimțiri, speranțe, aparține, în egală măsură, unui om îngrijorat de viitorul semenilor săi, dar și unui părinte duios, obsedat de soarta celor dragi. Intensitatea trăirilor, respirația sacadată împrimă însemnările un adinc fior emotiv.

Scurgerea anilor, povara bătrîneții cu întreg cortegiul ei de neajunsuri conferă părtii finale a *Jurnalului* (din ultimul volum) o notă de melancolie senină. Suferințele, boala nu intunecă înciditatea scriitorului, care-si face, nu o dată, un sever bilanț al existenței. Concluziile, deși departe de a fi mulțumitoare, sint punctate de un soi de regret, dar și de resemnare calmă. Presimțirea morții, apropiera „ultimului exod”, la care se fac obsedante referiri, alternează cu amintirile luminoase ale copilăriei și adolescenței, rechemate pentru efectul lor tonic.

Aplecindu-se peste ani și asupra trecutului, autorul revârsă, asupra sa și înalte evocări din cuprinsul vastei sale opere, o puternică undă de nostalgie. Aura amintirii îndulcește asperitățile și chiar perspectiva critică se mai atenuază uneori. Reinvie iarăși perioada școlarității cu „galeria” ei de dascăli, de o largă și variată tipologie. Arta portretizării se exercită copios, cu efecte artistice remarcabile. Reține preocuparea pentru sondajul sufletesc, mai exact, încercările necontenite de a descoperi sub masca profesorului acel simbure de căldură umană după care adolescentul aflat departe de vatra părintească tinjea atât. Alte și alte chipuri, imagini, sentimente se perindă pe fundalul trecutului: colegi și prieteni, confrăți de brasă, reviste și cenacluri, personalități ale vieții artistice, ființe dragi din familie sau din satul natal, lecturi și impresii, tulburări adolescentine, escapade în mijlocul naturii etc. Peste tot înundă șuvoiu înavanic de viață, trăită cu plenitudine, o atmosferă efervescentă de emulație intelectuală se încheagă în aceste retrospective. Ipostaza copilului de altădată, crescut sub calda priveghere

părintească, legănat de cîntecul vestișilor lăutari ai satului (*Lăutarii din copilărie*), viitorii eroi ai prozelor sale, aduce o adiere de prospețime. Înlîii fiori ai pubertății, împletiți într-un sentiment complex cu fervoarea mistică și admirarea pentru farmecul naturii își fac, la rîndul lor, apariția, generînd primele contradicții susletești (*Trandafirii*). Dragostea pentru frumos se contopește cu iubirea de oameni, aceasta din urmă devenind, uneori, criteriul predominant de selecție a gustului estetic (*Octav Bâncilă*).

Unui suflet de artist, însă, natura este aceea care îi oferă suprema incintare, comunicînd cu adîncul ființei prin bogatul ei limbaj de sunete și imagini. Scriitorul, călător pasionat din familia unui Sadoveanu, Hogaș, Bart, o adoră în veșmintele oricărui anotimp, în aspectele-i calme ca și în cele dezlaînute (*Priveliști carpatine*). Aproape întotdeauna natura îmbie la meditație și reverie pe marginea istoriei, vorbind prin vestigile ei, de trecutul zbuciumat al unui popor (*Dealuri basarabene*). Farmecul locurilor, reconstituite, adesea, prin ceteurile copilăriei, este transpus în imagini de basm oriental (*Turnu-Măgurele*).

Meditația, reveria nu sunt singurele ipostaze ale scriitorului în notele sale de drum. Se relevă de multe ori și observatorul lucid al faptului cotidian, al oamenilor și al gradului lor de civilizație (*Intr-un sat din Ardeal*). Reportaje dense, vâdind un permanent interes pentru existența omului, o curiozitate neostonită pentru specificul locului vizitat, scrie Galaaction cu prilejul nenumăratelor peregrinări prin țară (*Coliba dintre sălcii*, *La gurile Dunării etc.*) și peste hotare (*În pămîntul făgăduinței*).

Atât prin virtușile ei artistice, cit și prin conținutul substanțial, memorialistica lui Gala Galaction satisfacă pe deplin predilecția pentru acest gen de creație, urmărind meandrele unui destin adînc împlinitat în realitățile epocii.